

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قانون کار

شاخه کار دانش

کلیه رشته‌ها

شماره درس ۵۲۰۲

عبداللهی پناه، منصور

قانون کار / مؤلف: منصور عبداللهی پناه. - تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی

ایران، ۱۳۹۱.

۸۶ ص. : - (شاخه کار دانش؛ شماره درس ۵۲۰۲)

متون درسی شاخه کار دانش، کلیه رشته‌ها.

برنامه‌ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های

فنی و حرفه‌ای و کار دانش وزارت آموزش و پرورش.

۱. کار - قوانین و مقررات - ایران. الف. ایران. وزارت آموزش و پرورش. دفتر برنامه‌ریزی

و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش. ب. عنوان. ج. فروست

همکاران محترم و دانش‌آموزان عزیز :

پیشنهادات و نظرات خود را درباره محتوای این کتاب به نشانی
تهران- صندوق پستی شماره ۴۸۷۴/۱۵ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های
فنی و حرفه‌ای و کار دانش، ارسال فرمایند.

info@tvoccd.sch.ir

پیام‌نگار (ایمیل)

www.tvoccd.sch.ir

وب‌گاه (وب‌سایت)

این کتاب در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ در سراسر کشور به صورت آزمایشی اجرا و از
سوی هنرآموزان و هنرجویان اعتبارسنجی به عمل آمد و اصلاحات نهایی توسط کمیسیون در
آن اعمال گردید.

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش

نام کتاب : قانون کار - ۶/۶

مؤلف : منصور عبد‌الهی پناه

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار : ۹۲۶۶-۸۸۳۰، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب‌سایت : www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ : سید احمد حسینی

صفحه‌آرا : راحله زادفتح‌اله

حروفچین : کبری اجابتی، زهرا ایمانی نصر

مصحح : مژگان وفائی نیا، مژده ابراهیمی

امور آماده‌سازی خیر : زینت بهشتی شیرازی

امور فنی رایانه‌ای : حمید نابت کلاچاهی، فاطمه رئیسیان فیروز آباد

ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹

چاپخانه : نادر

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ سوم ۱۳۹۱

حق چاپ محفوظ است.

حکومت اسلام حکومت قانون است. قانون اسلام یا فرمان خدا بر همهٔ افراد و بر دولت اسلامی حکومت تام دارد.

امام خمینی (ره)

بیش گفتار
مقدمه

بخش اول: حقوق

۱	
۲	فصل اول : حقوق
۳	تقسیم بندی علم حقوق
۵	فصل دوم : حق و تکلیف
۶	منابع حق
۶	الف) منابع داخلی حقوق کار
۸	ب) منابع خارجی حقوق کار
۱۰	فصل سوم : قانون
۱۲	تقسیم بندی قوانین
۱۲	رابطه حقوق و قانون
۱۴	فصل چهارم : حقوق کار
۱۶	مشخصات حقوق کار
۱۶	۱- جدید و امروزی بودن علم حقوق کار
۱۶	۲- بویایی حقوق کار
۱۷	۳- دو جنبه بودن حقوق کار
۱۷	۴- سه جانبه بودن حقوق کار
۱۸	۵- حمایت آمیز بودن حقوق کار
۱۹	۶- امری یا الزامی بودن حقوق کار
۲۰	۷- انعطاف پذیری مقررات حقوق کار

بخش دوم: دامنه شمول مقررات قانون کار

۲۲	مقدمه
۲۳	
۲۴	فصل اول : کارگر
۲۴	کارگر کیست؟
۲۵	الف) کارگر یک انسان است
۲۵	ب) دریافت مزد
۲۶	پ) تبعیت کردن
۲۸	ت) ریسک اقتصادی چیست

۲۸	ث) کار تابع و کار مستقل
۲۹	ج) مشارکت نکردن در سرمایه‌گذاری و سود و زیان
۲۹	چ) نداشتن شمول مقررات استخدامی خاص یا عام
۳۱	ح) نداشتن فعالیت در کارگاه‌های خانوادگی
۳۲	خ) سایر شرایط
۳۳	فصل دوم : کارفرما
۳۳	کارفرما کیست؟
۳۳	الف) وظایف و تعهدات نماینده کارفرما
۳۴	ب) کارگاه
۳۴	۱- تعریف کارگاه
۳۴	۲- فضاهای جانبی
۳۵	۳- مسئولیت کارفرما در قبال ایمنی و بهداشت کارگاه
۳۵	۴- تغییر وضعیت مالکیت کارگاه
۳۶	پ) جایگاه کارفرما در قراردادهای بیمانکاری
۳۸	فصل سوم : قرارداد کار
۳۸	تعریف قرارداد کار
۳۹	مشخصات قرارداد کار
۴۰	انواع قراردادهای کار
۴۱	تعلیق قرارداد کار
۴۱	ارکان تعلیق
۴۲	آثار توقیف کارگر
۴۵	فصل چهارم : بیمان‌های دسته‌جمعی کار
۴۵	اول: مذاکرات دسته‌جمعی کار
۴۶	دوم: بیمان دسته‌جمعی کار
۴۷	سوم: اعتبار قانونی و قابلیت اجرایی بیمان‌های دسته‌جمعی کار
۴۹	فصل پنجم : مراجع حل اختلاف
۵۰	حل اختلاف فردی
۵۰	الف) صلاحیت مراجع حل اختلاف
۵۰	ب) مراحل رسیدگی به اختلاف
۵۲	پ) چگونگی اجرای آرای قطعی مراجع حل اختلاف کار
۵۳	- حل اختلاف جمعی
۵۵	فصل ششم : حق السعی و مرخصی کارگر
۵۶	۱- حق السعی چیست؟
۵۶	الف) مزد به لحاظ اقتصادی

۵۷	(ب) مزد به لحاظ اجتماعی
۵۷	تعریف مزد اجتماعی
۵۷	حداقل مزد
۵۸	(ج) مزد مساوی در برابر کار هم ارزش
۵۸	(پ) مزد به لحاظ حقوقی
۵۹	(د) روش‌های پرداخت
۵۹	۱- مزد براساس ساعات کار (گاه مزدی)
۶۰	۲- مزد براساس محصول یا خدمت تولید شده (کارمزدی)
۶۰	۳- کارمزد ساعتی
۶۰	۴- مزد نامشخص
۶۱	۵- مزد نقدی و غیرنقدی
۶۱	(هـ) مواعد و محل پرداخت مزد
۶۲	(و) حداقل مزد
۶۳	(ز) حمایت از مزد
۶۳	۱- حمایت در برابر کارفرما
۶۴	۲- حمایت در برابر طلبکاران کارفرما
۶۴	۳- حمایت در مقابل اشخاص ثالث
۶۶	فصل هفتم : ساعات کار
۶۶	مقدمه
۶۷	(الف) تعریف ساعات کار
۶۸	(ب) میزان ساعات کار
۶۹	(پ) نوبت کاری
۷۱	(ت) کارهای متناوب
۷۱	(ث) کارهای سخت و زیان‌آور
۷۲	(ج) کار اضافی
۷۳	(چ) کار در شب
۷۴	(ح) تعطیل هفتگی
۷۵	(خ) مرخصی
۷۷	(د) ساعات کار زنان و کودکان و نوجوانان
۸۱	فصل هشتم : تشکلهای کارگری و کارفرمایی
۸۱	کلیات
۸۲	(الف) انجمن‌های اسلامی
۸۲	(ب) انجمن‌های صنفی کارگران و کارفرمایان
۸۳	(پ) شورای اسلامی کار
۸۶	منابع

پیش‌گفتار

آگاهی از قوانین و مقررات حاکم بر روابط میان کارگر و کارفرما برای دانش‌آموزانی که در آموزشگاه‌های سراسر کشور، به‌ویژه در رشته‌های کاردانش، به تحصیل اشتغال دارند هدفی ارزشمند است. قانون کار جمهوری اسلامی ایران که در آبان‌ماه سال ۱۳۶۹ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسیده در مواد مختلف خود به وظایف و تکالیف کارگر و کارفرما و دولت اشاره نموده است.

نیاز بازار کار کشورمان به نیروی کار نیازی دو سویه است. این بازار به کارفرما و به کارگر هر دو نیاز دارد. هر یک از این دو نیز باید به اندازه کافی از متن و مفهوم قانون کار جمهوری اسلامی ایران آگاهی داشته باشند. اکثر جوانانی که هم‌اکنون در آموزشگاه‌های سراسر کشور تحصیل می‌کنند، به هر حال در آینده‌ای نزدیک در نقش یک کارگر یا یک کارفرما وارد بازار کار خواهند شد. بدیهی است هرچه میزان آشنایی ایشان از مواد قانون کار بیشتر باشد، مشکلات شخصی آنها و مشکلات عمومی برای دولت کمتر خواهد بود. بر این اساس آموزش قانون کار بسیار لازم و مفید است. اما از سوی دیگر، آموزش فصل به فصل قانون کار نیز در یک فرصت کوتاه از حوصله هنرجویان و هنرآموزان خارج است. سعی ما بر آن است آنچه را که به‌صورت کاربردی مورد نیاز فراگیران عزیز است در فصل‌های مختلف این کتاب بیان نماییم. این آموزش نیازمند ایجاد انگیزه و پدید آوردن فضای عینی با به‌کارگیری مثال‌های ملموس است.

از حیث پیشینه و سابقه قوانین کار، این قانون عمر بسیار طولانی ندارد. در کشورمان ایران، همانند کشورهای دیگر جهان، با پدیدآمدن تحولات صنعتی و تغییر در فرایند تولید کالا، قوانین کار به شکلی که امروز ملاحظه می‌کنیم پا به عرصه اجتماع گذاشته‌اند.

تدوین اولین قانون کار در ایران با ورود فناوری‌های جدید همزمان است.^۱ در سال ۱۳۲۵ هجری شمسی اولین قانون کار تدوین گردید. عمر اجرایی این قانون کوتاه بود. تا اینکه در سال ۱۳۲۸ دومین متن قانون کار، که آن هم در اثر تحولات صنعتی، اجتماعی و سیاسی بود، تصویب و تا سال ۱۳۳۷ اجرا شد. مهم‌ترین متن قانونی در زمینه کار تا پیش از انقلاب شکوهمند اسلامی در سال ۱۳۳۷ تهیه و تدوین شد. این متن هر چند دارای نواقص و مشکلاتی بود اما به‌طور کلی از قوانین تأثیرگذار در حوزه قوانین اجتماعی بود. قانون کار سال ۱۳۳۷ در نوع خود از بهترین قوانین کار قبل از انقلاب اسلامی محسوب می‌شد که تا سال ۱۳۶۹ نیز اجرا گردید.

۱- تحولات موردنظر شامل ساختن جاده‌ها، راه‌آهن و پدیدآمدن صنایع ساده است.

انقلاب اسلامی مردم ایران به رهبری امام خمینی (ره) را باید نقطه عطفی در تحولات مربوط به قانون کار در کشورمان دانست. از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، نهادها در کنار گروه‌های کارگری در صدد پی‌ریزی روش‌های متفاوتی برای تدوین قانون کار، که با شرایط اجتماعی جدید هماهنگی بیشتری داشته باشد، برآمدند. نهایتاً در سال ۱۳۶۹ پس از فراز و نشیب‌های طولانی و درگیری‌های نهادهای قانون‌گذار و ناظر، سرانجام متن قانون کار به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید. این قانون دارای دوازده فصل، دویست و سه ماده و یکصد و بیست و یک تبصره است. تعاریف، دامنه شمول، شرایط کار، سازمان‌های کارگری و کارفرمایی، مراجع حل اختلاف، جرایم و مجازات‌ها و سایر موارد از جمله فصل‌های قانون کار است. حمایت این قانون از کارگران بسیار مفید و گسترده است. ما سعی کرده‌ایم کتاب حاضر را براساس مواد قانون و فصل‌های مختلف آن تهیه و تنظیم کنیم.

مقدمه

آموزش مفاهیم پایه کاربردی به دانش آموزان، مورد اهتمام نظام آموزشی در وزارت آموزش و پرورش است. آموزش مفاهیم حقوقی یکی از پایه‌ای‌ترین آموزش‌هاست. مفاهیم حقوقی، در واقع علم باارزشی است، که مستقیماً با زندگی روزمره مردم سرو کار دارد و دارای رشته‌ها و بخش‌های متعددی است. یکی از این رشته‌ها، که خوشبختانه از کاربردی‌ترین بخش‌های علم حقوق نیز هست، حقوق کار است. این مفاهیم در قالب قانون کار بر روابط میان کارگر و کارفرما حاکم است.

کاربرد مباحث قانون کار برای همه روشن و جایگاه آن در زندگی اجتماعی نیز محسوس است. نوجوانانی که هم‌اکنون در آموزشگاه‌ها به تحصیل علوم مختلف مشغول‌اند در نهایت و در آینده‌ای نزدیک در نقش کارگر و کارفرما وارد دنیای کار خواهند شد. بنابراین، آموزش مفاهیم حقوقی قانون کار برای دانش‌آموزان لازم است. این آموزش نیازمند ابزار مناسب، از جمله منابع و مدرسان مجرب و علاقه‌مند است، تا همراه با امکانات فیزیکی و فضای آموزشی، در یادگیری و کاربرد این مفاهیم در علاقه‌مندی و انگیزش ذهن فراگیران ایجاد شود. با توجه به تجربیاتی که از تدریس کتاب قانون کار پیشین به دست آمد، کتاب حاضر مجدداً تألیف شد. ضمن اینکه سعی شده است از ویژگی‌های زیر بهره‌مند باشد:

۱- در فصل‌های آغازین، مقدماتی از علم حقوق در قالب مثال‌ها و با یک بخش‌بندی ساده تهیه و تنظیم گردیده است. در این قسمت از کتاب، هنرجویان با مقدمات علم حقوق، اعم از تعریف، تقسیم‌بندی و جایگاه علم حقوق کار آشنا خواهند شد. در فصل‌های بعد عناصری همانند کارگر، کارفرما، قرارداد کار، حل اختلاف و نظایر آنها مورد بحث قرار می‌گیرد. در آغاز هر فصل نیز اهداف و در پایان آن سؤالاتی برای آزمون در نظر گرفته شده است.

۲- در برخی از فصل‌ها نیز برای آشنایی دانش‌آموزان و کاربردی‌تر شدن مطلب کتاب اسنادی همانند قرارداد کار، دادخواست‌های هیئت‌های حل اختلاف و نمونه‌ای از آرای صادره آورده شده است.

۳- از آنجایی که در عمل ثابت شده است آشنایی با قانون کار بدون آشنایی با قانون تأمین اجتماعی اثر واقعاً مطلوب و عملی در پی ندارد، در برخی فصل‌ها میزان این

ارتباط و مباحث لازم از قانون تأمین اجتماعی نیز آورده شده است.

۴- برای جلوگیری از طولانی شدن مطالب کتاب در پانویس‌ها توضیحات لازم مربوط به معنای برخی لغات و منابع علمی قابل دسترس نیز ذکر شده است، که هنرآموزان و هنرجویان گرامی جهت مطالعه بیشتر می‌توانند به آنها مراجعه کنند.

۵- جهت تدریس مطلوب این درس به همراه کتاب یک لوح فشرده (CD) آموزشی نیز تهیه شده است، که در اختیار هنرآموزان محترم قرار خواهد گرفت.

پیشاپیش از تلاش کادر آموزشی در ارائه و تفهیم مطالب کتاب سپاس‌گزاری می‌شود.

مؤلف

هدف کلی

هدف کلی از تدریس این کتاب آشنایی دانش‌آموزان با قانون کار جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۶۹ می‌باشد. این آشنایی شامل: مرجع تصویب‌کننده قانون کار، الزامات این قانون و دایره شمول افرادی است که مکلف به تبعیت از این قانون هستند.